

Jerzy Brukwicki

Przynosiły nadzieję. Śmiech to wolność... Bożonarodzeniowe i noworoczne kartki z podziemia

Uśmiech sprawia, że życie staje się lżejsze

13 grudnia 1981 roku należy do ponurych, czarnych dat polskich dziejów, które budzą mroczne wspomnienia, gorycz, łzy, gniew... Tego dnia życie Polek i Polaków zmieniło się diametralnie.

Była niedziela. Na ulicach miast i miasteczek, przed bramami zakładów pracy i instytucji pojawiły się czołgi, wozy bojowe, transportery opancerzone i liczne patrole wojskowe i milicyjne, na drogach kontrolowano przejeżdżające samochody, ustawiono zasieki i zapory. Wyłączono telefony, utrudniono podróżowanie po kraju, zamknięto granice państwa. Ogłoszono zakaz strajków, demonstracji i wszelkich akcji protestacyjnych, wprowadzono godzinę milicyjną, zawieszono wydawanie prasy i czasopism (z wyjątkiem „Trybuny Ludu” i „Żołnierza Wolności”). Zmilitaryzowano najważniejsze fabryki i urzędy, radio i telewizję, pocztę. Rada Państwa powołała Wojskową Radę Ocalenia Narodowego (WRON). Cenzura objęła wszystkie dziedziny życia państwowego i społecznego oraz wszelkiego rodzaju korespondencję; zamknięto teatry, opery, filharmonie, muzea, galerie, kina, domy kultury. Przerwano zajęcia w szkołach i na uczelniach, funkcjonowanie żłobków i przedszkoli. Zawieszono działalność wszystkich stowarzyszeń i organizacji społecznych, naukowych, artystycznych i sportowych. W obozach dla internowanych zamknięto kilkanaście tysięcy osób, głównie działaczy i doradców NSZZ „Solidarność”, Niezależnego Zrzeszenia Studentów oraz ludzi opozycji demokratycznej. Stan wojenny został wprowadzony z naruszeniem obowiązującego w PRL prawa.

Złowieszcza niedziela 13 grudnia podzieliła naród. „Solidarność” zeszała do podziemia. Powstały jej tajne struktury (m.in. Tajne Komisje Za-

kładowe, Tymczasowa Komisja Koordynacyjna, Międzyzakładowy Komitet Robotniczy „Solidarność”, „Solidarność Walcząca”), które prowadziły działalność informacyjną i organizacyjną oraz pomoc dla potrzebujących i pokrzywdzonych. Środowiska artystyczne ogłosiły bojkot oficjalnego życia kulturalnego, narodził się ruch kultury niezależnej.

Życie w warunkach zmilitaryzowanej codzienności stało się wyjątkowo trudne i bolesne; sterroryzowane społeczeństwo bojkotowało wiele wprowadzonych zakazów i nakazów. Charakterystycznym obrazem pierwszych tygodni stanu wojennego były stojące na ulicach koksowniki i płonące ogniska oraz grzejący się przy nich żołnierze i milicjanci pilnujący „porządku”.

Zwolennicy „Solidarności” ogłosili różne formy oporu społecznego, które przekonywały, że „Solidarność” żyje, wciąż istnieje. Budowano struktury „społeczeństwa podziemnego”, apelowano o powstrzymanie się od używania przemocy, namawiano do przełamania państwowego monopolu na słowo pisane i mówione, do tworzenia i wspierania niezależnych inicjatyw, rozbudowania „drugiego obiegu” prasy i publikacji. Na murach i płotach malowano, a później także odbijano z szablonów, opozycyjne hasła i symbole, pojawiło się wiele nowych podziemnych gazet, rysunków satyrycznych wyśmiewających WRON, ZOMO, niechcianą władzę i dowódców stanu wojennego, opowiadano dowcipy i anegdoty. Bojkotowano „Dziennik TV”.

Pragnienie wolności, niezależności i demokracji wyrażały także kartki z życzeniami bożonarodzeniowymi i noworocznymi, które pomagały

przełamać strach i przekraczać granice „szarej” codzienności, odzwierciedlały emocje większości z nas. Przekazywane „z ręki do ręki” sprawiały radość, poprawiały samopoczucie obdarowanych, mówiły o bliskości i sympatii, napełniały otuchą i nadzieją na życie w normalnych warunkach, spokojniejszą przyszłość. Były ważnym elementem kontynuowania więzi międzyludzkich budowanych w okresie szesnastu miesięcy istnienia „Solidarności”. Ich nierozłącznym elementem było logo powstałego podczas sierpniowych strajków niezależnego od władzy związku zawodowego, stworzone przez Jerzego Janiszewskiego, młodego artystę z Gdańska. Wśród tekstów i wyobrażeń graficznych owych pocztówek przeplatały się treści religijne z politycznymi, narodowe z patriotycznymi odwołującymi się do wspólnoty przeżyć i doświadczeń opozycjonistów i działaczy związkowych walczących o demokratyczny i sprawiedliwy ustrój i ład społeczny.

Bożonarodzeniowe i noworoczne życzenia wyrażały smutek i żal, nawiązywały do bieżących wydarzeń i sytuacji. Czytelne aluzje czyniły kartki bezpośrednią, prostą formą wyrażania ukrytych myśli, przemyśleń i oczekiwań. Pojawiały się na nich więzienne kraty, druty kolczaste, kajdanki, czarne „13”, generalskie okulary i ptaszyska – zwiastuny zła i nieszczęść, złowieszcze, drapieżne wrony, czołgi i wozy pancerne, zomowskie hełmy, tarcze, pałki, petardy i granaty łzawiące, polskie diabły. Były także szopki betlejemskie i prowadzące do nich gwiazdy, ośnieżone choinki, Mikołaje z pustymi workami, bez prezentów, kosze na zakupy bez towaru, schody prowadzące donikąd. Nie brakowało wizerunków Świętej Rodziny. Kartki obficie czerpały z ikonografii patriotycznej zakazanej w Polsce Ludowej (np. orły w koronie), z wizerunków działaczy solidarnościowych i opozycji z Lechem Wałęsą na czele, polityków międzywojennych. Był Józef Piłsudski, Jan Paweł II, męczennicy.

Podziemne pocztówki wykonywano techniką drzeworytu, linorytu i sitodruku oraz rysowano kredkami, tuszem i flamastrami; drukowano je

w podziemnych drukarniach, pracowniach artystów lub w łazienkach – w wyżymaczkach pralki „Frانيا”. Kartki z ośrodków odosobnienia wrogów władzy i „elementów antysocjalistycznych” – legendarnych „internatów” – przeważnie były linorytami, których matryce tworzone prymitywnymi narzędziami z kawałków linoleum zdzieranego z więziennych podłóg, a tusz uzyskiwano z długopisów i flamastrów.

Niezmiernie intrygującą kartkę noworoczną na rok 1983 zaprojektował Jan Bokiewicz. Był to kalendarz, którego kolejne miesiące określane były jednym dniem: „13”, datą wprowadzenia w kraju stanu wojennego. Innymi, ciekawymi kartkami były projekty na rok 1984, rok „orwellowski”. Powstało wówczas kilka projektów pocztówek inspirowanych powieścią George’a Orwella „Rok 1984”, opisującą klaustrofobiczny świat permanentnej wojny i „słusznej”, nieomyłnej władzy, przedstawiającą kraj ludzi samotnych i bezradnych, nieustannie podglądanych i kontrolowanych, żyjących w osobiwej strefie absurdów i nonsensów.

Kartki projektowali i drukowali artyści i amatorzy. Ich poziom artystyczny był zróżnicowany – od wyrafinowanych dzieł sztuki graficznej po nieporadne rysunki. Życzenia Andrzeja Bielawskiego, Jana Bokiewicza, Tomasza Bogusławskiego, Andrzeja Budki, Macieja Buszewicza, Jacka Fedorowicza, Jerzego Growińskiego, Hanny Huskowskiej, Wojciecha Kołyszki, Moniki Łobodzińskiej, Jerzego Medyńskiego, Piotra Młodożeńca, Eugeniusza Skorwidera, Jacka Staniszewskiego, Teresy Starzec i wielu innych wyróżnia nie tylko znakomity warsztat, ale przede wszystkim refleksyjna, ironiczna interpretacja ówczesnej codzienności.

Dzisiaj te niewielkie kartoniki przypominają o wydarzeniach i nastrojach panujących w trudnych, przygnębiających latach 80. ubiegłego wieku. Stały się one wyjątkowymi dokumentami i komentarzami naszej nieodległej przeszłości.

Autor nierozpoznany

SOLIDARNOSC

Monika Łobodzińska

Jerzy Medyński

Jerzy Growiński

'82

Bokiewicz

Wszystkiego

Jan Bokiewicz

Szczęśliwego ★
Nowego Roku ★

Wojciech Kołyszko

WESOLYCH ŚWIĄT
życzy
Zbyszek Bujak

Autor nierozpoznany

Autor nierozpoznany

Wojciech Kołyszko

Autor nierozpoznany

Eugeniusz Skorwider

Autor nierozpoznany

Piotr Młodożeniec

Wojciech Kołyszko

Autor nierozpoznany

HAPPY
1984
ORWELL

Jan Bokiewicz

Piotr Młodożeniec

Solidarność 1983

STYCZEŃ 13 PONIEDZIAEK	LUTY 13 NIEDZIELA	MARZEC 13 NIEDZIELA	KWIECIEŃ 13 ŚRODA
MĄJ 13 PIĄTEK	CZERWIEC 13 PONIEDZIAEK	LIPIEC 13 ŚRODA	SIERPIEŃ 13 SOBOTA
WRZESIEŃ 13 WTOREK	PADZIERNIK 13 CZWARTEK	LISTOPAD 13 NIEDZIELA	GRUDZIEŃ 13 WTOREK

Jan Bokiewicz

СОЛИДАРНОСТЬ

1984

СЧАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ

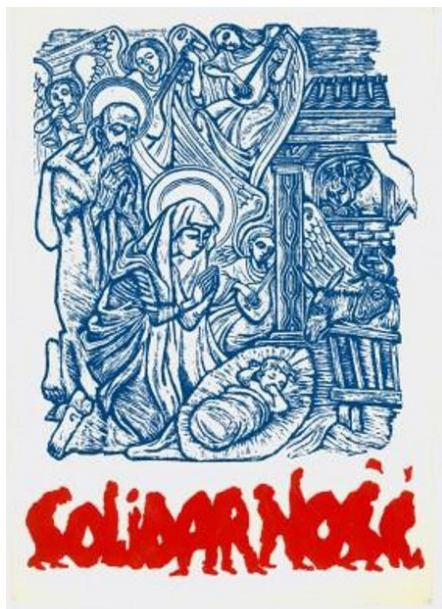
Piotr Młodożeniec

Wojciech Kołyszko

Autor nierozpoznany

Autor nierozpoznany

Tomasz Bogusławski

Stanisław Koba

Autor nierozpoznany

Wszystkie prezentowane pocztówki pochodzą z kolekcji Jerzego Brukwickiego.
Tekst towarzyszący wystawie „Kiedy tarczą był śmiech” w Galerii W-Z w Warszawie 7-31 XII 2021.
Organizator wystawy: Muzeum Karykatury im. Eryka Lipińskiego.